

Katona Edit

A magyar népi ékszerek funkciói¹

A magyar népviseletekhez tartozó ékszerek – anyagukkal, formájukkal, díszítményeikkel, továbbá viselési módjukkal és a hozzájuk fűzött jelentés- és mágikus tartalmukkal – jóval túlmutatnak a leglátványosabb funkciójukon, az *ékesítésen* (első funkció). Az ékességek ugyanis *jelölő* szerepüknek (második funkció) megfelelően utalhatnak viselőjük életkorára, családi állapotára, vagyonosságára és társadalmi rangjára. Mutathatják vallási, nemzeti, foglalkozási hovatartozásukat ugyanúgy, mint az egyén életének vagy az év menetének különleges alkalmait. Az ékszerviseléshez sokféle óvó, bajelhárító és gyógyító erőbe vetett hiedelem kapcsolódik, így az ékszerek *mágikus* szerepe sem elhanyagolható (harmadik funkció). *Gyakorlati* szerepük (negyedik funkció) azonban az ékszerek közül csak a ruházathoz szorosan kapcsolódó díszítőelemek bizonyos fajtáinak van.² Az egyes ékszer típusok a legáltalánosabban érvényesülő ékesítésen kívül többféle funkcióval is rendelkezhetnek. A női fülbevaló például csillogásával kiemelheti a szem szépségét, élénkítheti a tekintetet. Nemes anyagával, látványosabb, nagyobb méretével, szép megmunkálásával hirdetheti tulajdonosa módosságát. A magyarok körében is mindenütt elterjedt hiedelem szerint javítja a látást is.

Az ékszerek jelentéstartalma történetileg és tájilag egyaránt nagyon differenciált volt. A 20. századra legtöbbször a hiedelem-háttérük homályosodott el. Az ókor óta a piros színe és ágacska formája miatt termékenységvarázslónak és bajelhárítónak tartott korall esetében például a mediterrán népekkel, különösen az olaszokkal ellentétben a magyaroknál szinte teljesen feledésbe merült a mágikus szerep, sőt maga a korábban országosan jóval elterjedtebb viselése is. Sok vidéken a különféle anyagú gyöngy nyakékek színe és a *kaláris*, *galáris* elnevezése idézi már csak a korall emlékét.

Az ékszervisélet vidékenként eltérő jelentéstartalmát, értékelését két, a 20. század elejéről vett példa érzékelteti. Az egyik helyen, a Hód-

¹ A tanulmány egy korábbi publikáció változata (Ékszerfunkciók. In: Balogh Jánosné Horváth Terézia – Katona Edit: *Magyar népi ékszerek*. Néprajzi Múzeum, Budapest, 2005, 19–41). Ebben a dolgozatban saját gyűjtéseimre és 2002-es publikációmra külön nem hivatkozom.

² Horváth 1983: 9.

mezővásárhelyen a túlzott ékszerviselés a feslett életmód képzetéhez társult: „Nyakán piros galáris volt. Az ékszer az istene minden örömlánynak. Ujjai tele ezüst meg réz gyűrűkkel, fülében csüngős fülbevaló”.³ A másik helyen, a Sárközhöz tartozó Szeremlén a sok ékszer viselése – azon túl, hogy a lány gazdagságát jelezte, azt is mutatta, hogy mennyire kapós volt.

„Azelőtt nem udvarló vót, tíz-tizenöt legény is járt egy lányhoz, el-elmentek csoportba, egyiktől ki, másikho be; aki valami ajándékot akart venni, vöttek ezüstgyűrűt.”⁴

Az ékszerek ékesítő szerepe

Amint a tetszetős ruhadarabok, úgy a mutatós ékszerek viselése is elsősorban viselőjének azt az igényét elégíti ki, hogy tetszsen környezetének, másrészt azt, hogy kitűnjön mások közül. A kitűnni vágyás motiválhatta a falusi fiatalok sajátkezü ékszerkészítési próbálkozásait is, például 1941-ben egy 16 éves zalai fiú esetében:

„Csináltam én, mikor tanuló voltam, olyan pecsétgyűrűt [rézből], hogy ha kidolgoztam, senki nem mondta volna meg, hogy nem aranyból van... valahol láttam és tetszett nekem... ki akartam tűnni valamivel... Használtam is, dicsekedtem vele. Csak vasárnap vagy ünnepnap használtam.”

Az ékszerek látványukkal, fényességükkel, csillogásukkal önmagukban is jobban megszépítik viselőjüket, kiemelik arcát, karját, kezét. Rezgésükkel, hanghatásukkal, egymáshoz ütődő részeik csengésével fölkelik a másik nem figyelmét. Az illat csábító erejével a magyar parasztok olyan formában nem éltek, mint a jómódú nemes és polgár hölgyek, akik nyakukban remekmű illatszeres üvegcséket viseltek, sem olyan jó szagú ékszeranyagokat nem használtak általánosan, mint egyes cseh községekben, ahol szegfűszeg füzérek kerültek a menyasszony nyakára. A magyar leányoknak, asszonyoknak illatosításul a kezükből ünnepnap elmaradhatatlan élővirág szolgált.⁵

Ha a paraszti ékszerkultúrát nagyobb összefüggéseiben szemléljük, akkor kitűnik, hogy milyen fontos szerepe volt a népviselet részeként annak esztétikájában. A viseletben járók ugyanis nemcsak az egyes ruhada-

³ Kiss 1942: 374.

⁴ Horváth 1999: 106.

⁵ Horváth 1986: 35–36.

rabok szabásával, felöltési módjával, hanem a díszítések és az ékszerek különböző elhelyezésével is formálták testi adottságaikat a kor és a hely szépségideáljának megfelelően. Kiemelték meglevő előnyös testi tulajdonságaikat, és ami hiányzott az eszményhez, azt pótolták, elővarázsolták. A közízlés az egészséges, munkabíró, erőből duzzadó külsőt tartotta szépnek. Ehhez az eszményhez elsősorban az eladósorban lévő lányoknak, házasulandó legényeknek és az ifjú házásoknak illett leginkább alkalmazkodniuk. Ezért a fiatalok ünnepi viseletében teljesedett ki az öltözködés és az ékszerhasználat paraszti esztétikája, amelyet leghatásosabban a női nyakékekkel és a sokféle ruhaékszerrel valósítottak meg.

A 19–20. században a magyar népviseleteknek már sok táji változata élt egymás mellett, amelyekhez sokféle ékszeregyüttes tartozott. Ezen belül mind a férfi, mind a női viseletben alapvetően kétféle ideál körvonalazódik, bár a konkrét megvalósításnak sokféle árnyalata alakult ki.

A paraszti férfiviseletben a feltehetőleg történetileg is különböző öltözködéstípusok egyike a derék tájékát, másika a vállat hangsúlyozta. Ezeknek a törekvéseknek az érvényesítésére az ékszereket is felhasználták. A régebbi tendencia, a deréktájék kiemelése a keleti magyar népviseletekben maradt fenn. Így például Kalotaszegen, ahol a legények hosszú, fényes rézgombokkal kiveret bőrvövet kerékítettek kétszeresen a derekuk köré, egy részét hátrafelé ívben hetykén lelógatva.⁶ Az egykori mezővárosban, Széken az 1970-es, 1980-as években még a férfiak is paraszti viseletben jártak ünnepén. A keresztben redőzött, bő ujjú ing fölé öltött posztó mellényen jellegzetesek az egyszerű, ritkásan felvarrt sárgaréz gombok. Házi posztóból varrt, ellenzős zárású csizmanadrágjukat, vagy bő szárú vászongatyájukat derékszíjjal rögzítették. Ebben az időszakban már rövidebb volt az öv, csak egyszer érte körül a derekat, s külön csatlakoztattak hozzá egy, a mellény gombjaihoz hasonló díszgombokkal díszített toldalékot, amelyet lazán még egyszer körülvezettek, végét a nadrágszíjba akasztva. A sárgarézgombos toldalékszíjat a legények konfirmálásakor kapták, és csak nősülésükig viselhették. A 21. század elején már csak akkor veszi fel, ha sorozásra megy, vagy vőfély, vőlegény, kérő lesz a legény. Ez az ékszerszerű viseletelem azon kívül, hogy régiesebb módon a derék tájékát hangsúlyozta, ugyanakkor a felnőtt legényi, még nőtlen családi állapotot is jelezte.

A nyugati és a központi területeken viszont az újabb ízlésvilág szerint az erőt sugárzó széles váll látványa számított férfiasnak. Ennek az esz-

⁶Jankó 1993: 88.

ménynek az elérését díszítményekkel és ékszerekkel is elősegítették, amikor az amúgy is karcsúsított szabású ujjasok és mellények mellrészén a zsinórdísz és a csillogó, csupán díszítő szerepű fémpitykét fölfelé szélesedő sorokba rendezték. Még szembetűnőbbé vált a váll szélessége, ha több sorban is elhelyeztek ilyen ékességeket egy-egy ruhadarabra, vagy csak egy-egy sor pitykét, illetve gyöngyház gombot varrtak ugyan a mellény elejére, viszont takarékos, de mutatós, különleges helyi megoldással a sorok felső végét visszakunkorították. Szintén a vállasság látványát erősítette a felső kabátféléknek, a mentének vagy dolmányoknak, esetleg a ködmönnek és nem utolsó sorban a hosszú szűrnek az az általánosan kedvelt viselési módja, amikor nem bújtak be az ujjába, hanem csak panyókára vetették és ezáltal vízszintesre feszült a nyakban a nevezett ruhadarabok két szárnyát összefogó zsinór, lánc, vagy szíj. Ékszerszerű kikapcsolást kaphattak az ünnepi, díszített paraszti *cifraszűr* szíjának bőr vagy más, olcsóbb anyagú záróelemei – csatjai és szíjvég rögzítői – is, de különösen tetszetős a kismemesi divatot őrző, finomabb posztójú mente nyakán az ötvös művű ezüst díszláncos kapocs.

A vállhangsúlyozásra példa az észak-magyarországi palóc vidékek egyik kisebb viseletcsoportjához tartozó hollóközi és rimóci – hagyományos gatyás/csizmanadrágos és kötényes – férföltözete, amelynek az 1930-as években a legjellegzetesebb ruhadarabja a mellény volt, amelyet fekete posztóból, karcsúsított szabással varrtak, és elől nyitva hordtak, hogy ingük hímzett melle látható legyen. Díszítésében legszembeötlőbbek a fénylő acél pitykék, amelyeket az elejére kampós bot alakú ívben rendezve rögzítettek. Ilyen mellényt csak legények és fiatal házas férfiak hordhattak, tehát ékességei révén életkorjelző szerepet is hordozott.

Heves megyében a besenyőtelki ünnepi férföltözet fémdíszes mellénye és ujjasa hasonló szépségideált közelített meg. Besenyőtelek lakóinak egy része rangjára büszke kismemes volt. E családok férfitagjai a 20. század elejéig hagyományos öltözetükkel is kifejezték előkelőbbnek tartott származásukat. A finom posztóból készült felsőtesti ruhadarabjaikat, a mellényt és a dolmányt értékes 19. századi, egri, helyi stílusú ötvösmunkákkal zárták és díszítették (2. kép). A lentről fölfelé egyre szélesebb, közvetlenül záródó típusú ezüstlemez kapcsok a más vidékről nem ismert, különleges, hosszúkás formájukkal, drága megoldásként tulajdonképpen a zsinórozás és a zsinörgombosítás fémutánzataiként alakulhattak ki.⁷ A mentét ezen kívül a nem felöltött, hanem vállra vetett vise-

⁷ Horváth 1986: 108.

lési módhoz illően egy öntött ezüst tagokból álló díszláncos kapocs, *mentekötő*, *mentelánc* is ékesítette, amely kiegészítette a kapocspárok-
nak a vállat hangsúlyozó hatását. Besenyőtelken a kevésbé tehetősek csak a gyakrabban viselt mellényüket látták el költségesebb és mutatósabb lapos kapcsokkal, míg dolmányukra csak szokványosabb, szolidabb ezüstgombok kerültek. Az apáról fiúra öröklődő, értékes, gazdagságot sugárzó és társadalmi rangot jelző ékszerekkel felszerelt díszruhákat minden hónap első vasárnapján templomba menetelkor és különleges ünnepélyes alkalmakkor öltötték fel.

A 19–20. században a nőies megjelenéshez elengedhetetlenül hozzátartozott az ékszerviselet, azon belül az öltözet összehatásában a legmeghatározóbb ékesítő a nyakba való gyöngyfűzések voltak. Ezért a női szépségideálban kirajzolódó két fő típus esetében elsősorban a viselet formai sajátosságai és a nyakékviselet kapcsolata érdemel figyelmet. A nyakékszerek mellett a szem csillogását az országosan lassan, de egyenletesen terjedő, legtöbbször lencse formájú fülbevaló fénye tovább fokozhatta.

Feltehetően régiesebb paraszti szépségideált őrzött a moldvai csángók ingruhás–lepelszoknyás típusú népviselete, amelyben régies vonásként a legutóbbi időkig sem a mellény, sem a vállkendő nem honosodott meg. Ebben az öltözködési módban igyekeztek a derekat és a csípőt hangsúlytalaná tenni, és a felsőtest természetes idomait kiemelni, nemcsak a dúsan redőzött ingmell derékban buggyosra való kihúzásával, hanem a reá omló változatos gyöngysorfélekkel is (1. kép). A székelyes csángóknál a homlok felső szélére kötött gyöngyös szalagokon kívül a menyasszony arcát művirágkoszorú, a fiatalasszonyét pedig a főkötőjén díszítéssel rögzített és hosszan lehulló selyemfátyol keretezte, míg a mellüket szinte teljesen beborító gyöngysorok az arcra és a felsőtestre összpontosították a figyelmet. Moldvában a legdúsabb gyöngyviselet a 20. század második felében Pusztinán és környékén bontakozott ki, ahol a leányok esküvőjük előtti templomi kihirdetésekor, az asszonyok pedig lakodalomban és más kivételes alkalmakkor még ma is viselik hagyományos ünnepi öltözetüket, így megfigyelhető a gyöngyök sajátos felöltési módja. Igyekeznek minél több, lehetőleg többsoros gyöngy nyakéket magukra zsúfolni, sűrűn egymás mellé és két vagy több rétegben egymás fölé is. Ennek során ügyelnek arra, hogy a mellre leomló gyöngysorok ellenére a viselő nyaka se maradjon meztelen, és a sűrűn egymásra torló rétegek közül felső rétegben legyenek a fehéresek, és alóluk villanjanak ki a színesebbek. Utoljára az egymásra rakott gyöngysorok közötti héza-

gokat még egy, többször körülcsvart gyöngysorral töltik ki. Ezt a szinte végtelenig fokozott halmozást az olcsó és könnyű műanyag gyöngyök megjelenése tette lehetővé. Akinek módja van rá, ma már csak ezekből a könnyű műanyag gyöngyökből építi föl ezt az ékességét, és szinte párnaként zsúfolja tele velük a nyakát és a mellét. A gyöngyök mellé legtöbbször piros, illetve parasztrózsaszín fonalra (rózsára) fűzött keresztet, vagy Mária- és Jézus-érmeket, illetve rózsafüzért is feltesznek, óvó szándékból és buzgó római katolikus voltak jelképeként.

Vót a keresztecske, s mivel rózsával kötötték a nyakukba, de csak annyira, hogy szájukhoz emelhessék, lógott.

Újabban az öltözet pompáját az arany fülbevaló és gyűrű is emeli. A derék vonalának fémveretes bőrvvel való kiemelése a 19. század végére, a 20. század elejére csak a Brassó környéki hétfalusi csángóknál maradt szokásban.

A legtöbb magyar vidéken a paraszti szépségideál szerint a viselet elemeinek összjátéka az arcot, a vállat, a derék karcsúságát és a széles, kidomborodó csípőt hangsúlyozta. A régiesebb, parasztosabb, a 19. században általános ingvállas öltözettypus esetén az ingvállra öltött feszes mellények és a föléjük rétegződő, gondosan hajtogatott vállkendők, mellkendők redőzött, hullámos felülete a nyakra szorosan simuló gyöngy- és láncviseletnek kedveztek. A mindenkori helyi ízlés szerint megkomponált fejviselet és a szoros nyakékfélék méltóan keretezték és kiemelték az arcot. A polgári divat hatására a 20. században népszerűvé váló, újabb ujjasos öltözettypusban – ahol a vállkendő elhagyása után az alsóruhává szoruló ing és mellény fölé rétegződött a színes gyári kelmékből készült, rafináltabb szabású ujjas – a simább szabad mellfelületre leomló gyöngyök és láncok az arc, a nyak és a mellkas együttes szépségére összpontosították a figyelmet. Az arc keretezésének igénye nagyon erős szokásként őrződött meg, így a nők sokáig nem mondtak le arról, hogy nyakukon szoros gyöngysorokat, láncokat, bársonyszalagokat vagy textilből varrt fodrokat is hordjanak a mellre leomló ékességek mellett. Csak idővel, a 20. század első felében vált elfogadhatóvá a paraszti ízlés számára a nyak csupaszon hagyása és a csak a mellre leomló gyöngysorok vagy nyakláncok viselése.

A Kalotaszeghez tartozó Inaktelkén a karcsú, nyúlánk termetet tartották vonzónak. A gazdagon hímzett, magas nyakpántú ing és a feszes mellény viselése miatt a gyöngysorok a nyakra simultak. A leányok által viselt, az erkölcsi tisztaságot jelképező párta fehér gyöngyei valószínűleg a távolabbi múltból átöröklődő hiedelmet szentesítő keresztény szimbo-

likához igazodnak, ahol Mária szeplőtelenységét jelzi az igazgyöngy és utánzatai, valamint a fehér szín is. A gyöngyös párta, valamint a nyakat szorosan övező és csak a fiatalokat megillető piros gyöngysor az arcot „ragyogtatta” meg. A leányok gyűrűikhez gyakran szerelmi ajándékként jutottak. A faluban az 1950-es évekig szokás volt, hogy 12 éves koruktól fogva kaphattak hat darabból álló háromköves gyűrűkészletet olyan legénytől, *aki komolyabb szeretőjük volt*, és később többnyire feleségül is vette őket (3. kép).

„Mégmérték az ujjamat ... a férjem adta, tizenhárom-tizennégy éves lehettem, jött és adta becsomagolva a szülők előtt... Mikó jött a karácson, pünkösöd, husvét, akkor szokták hozni.

A gyűrűket úgy viselték, hogy kettő-kettő jutott a bal kéz középső és negyedik (gyűrűs) ujjára és a jobb kéz negyedik ujjára. Mindegyik ujjon volt egy zöld közepű (a remény színe) és egy piros közepű (szerelem, szeretet színe).⁸ Viszonzásul a legénynek színes zsebkendő és gyöngyös kalpbokréta járt, amelyet a leány anyja készített el. A hat gyűrűt, a *szeretős gyűrűket* vasárnap, táncmulatságba és templomba vették fel. Az esküvő után már csak a jegybe kapott gyűrűket illett hordani. Az öltözet pompáját a fiataloknál a nyakba akasztott gyöngyös bojt is fokozta.

A felföldi viseletekhez tartozó, ingvállas, mérsékelten bőszoknyás martosi női öltözetben az arcot az aranycsipkés főkötő és a szorosan viselt nyakék emelte ki. A korábban hordott gyöngy nyakékhez hasonló szerkezetű, több összedolgozott sorból álló, az 1870-es évek után elterjedt ötvösművű ezüstitlanc az északi vidékekre jellemző ékszerfajta. Később már a hétköznapivá váló gyöngyviselettel párhuzamosan ünnepre az ezüstitlancot kislánykortól 40–50 éves korig viselték, utána csak gyöngyöt illett hordani, holtukig. A mindennapos öltözetnek annyira elmaradhatatlan részévé vált a nyakékviselet, hogy 1940 táján ha „felöltözéskor valami okból nem tennék fel a gyöngyöt, kis kendőt kötnek a nyakra, mert »fázna« különben.”⁹ A kerek és szív alakú fejjel készült gyűrűket a *komolyabb szerető* szokta ajándékozni, *ha nagyon szerette* a leányt. A férjétől lánykorában kapott gyűrűket a menyecske tovább hordhatta.¹⁰

Az észak-magyarországi viseletek egyik legpompásabbikát hordták Bujákon még az 1960-as években is. Az országSZerte tipikus ingvállas,

⁸ Horváth 1999: 100.

⁹ Fél 1942: 114.

¹⁰ Fél 1993: 119.

mellényes, vállkendős, és nagyon sok rétegű, bő- és igen rövidszoknyás női öltözetben a vállat a buggyos ingváll és a vállkendő magasra feltűzött, fölálló fodra emelte ki. Az arcot a fodrosra húzott homlokpánttal leszorított főkötő, rajta a kehely formájúra formált selyemszalagból, gyöngyökből, és fémszálás rezgőkből megkomponált dísz, az újmenyecské állapotot jelző *bukor*, továbbá a kedvelt *lencse* formájú fejjel ellátott fülbevaló, valamint a nyakra szorosan simuló, de a mellre is dúsan leomló gyöngyfűzések emelték ki. Ennél a viseletnél jól megfigyelhető, hogy a divat változásával egyre dúsbabbá, 20 vagy több sorossá váló nyakék hogyan terjeszkedett, és hogyan nyomta lejjebb a vállkendő szélét. A 20. század első felében gazdag rendszere alakult ki Bujákon a gyöngyviselésnek. Itt a gyöngyviselet annyira kedvelt volt, hogy hétköznap sem voltak meg nélküle. Korábban hétköznap és vasárnap is üvegből öntött, tömör *kőgyöngyöt* hordtak, a magára adó leány, *aki szép akart lenni*, [munkára] *a cséplőgéphez is fölvette a gyöngyöt*. Majd ünnepre divatba jöttek a valószínűleg a nemesfém ékszert utánzó ezüstszerű fűjt üveg gyöngysorok. Az újabb rendszerben Bujákon hétköznapra szorult vissza az öntött gyöngy; ünnepre a fiatalok nyakéke váltakozva fehér és ezüstszerű fűjtüveg gyöngysorokból épült fel, az idősebbeké viszont csak ezüstszerű lehetett. De a kevésbé törekeny *kőgyöngyöt még az öregek is hordták, még az öreg fekvő betegek is fölítették*, mert megóvó erőt tulajdonítottak a gyöngyöknek. Legújabb divatként ebben az erősen vallásos katolikus községben a búcsúban vett bizsu, feszület formájú vagy szentképes, így *Mária kis Jézussal* ábrázolásos csüngőjű nyaklánc, és a vállkendő összefogására való, hasonló képes melltű is beépült a templomi öltözékbe. Az érmes láncot a sűrű gyöngysorok nyakra helyezése után öltötték fel, külső réteggént, *kivetették a tetejére*. Az 1930-as évektől az esküvői karika- és kísérgyűrűt viselték is a házasok ünnepen, nem csupán emlékként őrizték, mint a korábbi nemzedékek. A sárgaréz, majd ezüst gyűrűket kiszorítva az 1950-es évektől kezdve terjedt az arany gyűrű. Az öltözet számos további színes művirágfej, brosstű egészítette ki.

A szépség bonyolult esztétikájához szorosan hozzátartozott az öltözékhez illő ügyes mozgás, amelynek ritmusát, főként a járását és a táncát hangsúlyozták néhol a lányok lábbelijére szerelt csörgő karikák, a férficsizmák táncsarkantyúi, valamint a 20. században kivételes esetekben a férfimellények vagy -ujjasok zörgős pitykéi.

Az ékszerek jelölő szerepe

Az ékszerek funkciói közül a jelölő szerep a legsokrétűbb. A parasztöltözetek szimbolikája az adott helyi közösség által szabályozott módon és környezetük által értelmezhetően vallott viselőjükről: életkorukról, családi állapotukról, gazdasági-társadalmi rangjukról. Ebben a jelzésrendszerben az ékszerek legtöbbször az öltözékekkel együtt, a ruházat jelzéseit megerősítve szerepeltek, bizonyos esetekben viszont maguk az ékszerek váltak a legfontosabb kifejezőeszközzé. A női élet fokozottabb társadalmi kontrollja miatt a nők viseletében az ékszerhasználatnak sokkal finomabban árnyalt rendszere alakulhatott ki, mint a férfiakéban. Különösen igaz ez az emberi életút jelölésében.

Az életkort és családi állapotot jelölő szerep

Az ékszereknek ez a szerepe tájilag, sőt sokszor települések szerint is különböző módon nyilvánult meg.

A gyermekek öltözetéhez tartozó ékszerek a magyar népviseletekben még szerényebbek, mint a nagyoké. Részben a gyermekek saját készítményei, amelyek általában, országosan tovább őrizték meg a régiesebb anyagokat és formákat, sok esetben stilizáltak. Más részük viszont a felnőttek munkája, amely a felnőttek ékszerek kicsinyített, egyszerűbb – a gyöngy nyakékek és mágikus karkötők esetében sokszor többféle maradék gyöngyből készített – mása.

A nőknél általános szabálynak csak az tekinthető, hogy nagylány- és fiatalasszonykorban hordták a legtöbb és legszebb ékességet. Életkoruk előrehaladásával, első gyermekük születésekor, gyermekeik felnőtt ifjúvá válásakor, végül gyermekeik házasodásakor nemcsak ruháikat fosztották meg fokozatosan hivalkodó díszektől, hanem elbúcsúztak az ékszereiktől is, legalábbis azok többségétől. A legnagyobb változatosságot a legnépszerűbb ékszerfajta, a gyöngy nyakék szerepe mutatja. Volt olyan település, ahol használata a fiatalság előjoga volt, máshol viszont az egész életet végigkísérte érzékeny mutatóként. Váralján, ahol idős korig hordták a gyöngygallért, az eladósorba kerülő lányok szivecskés és kerek, virágos szemekből is fűzött gyöngyhálót vagy gyöngyrojtot kaptak, amelyet többsoros gyöngyfűzettel együtt viseltek. Turán 1917 és 1937 között így határozta meg a közösség íratlan szabálya a gyöngy nyakék viselésének korhatárát: „Ha olyan lánya van az asszonnak, aki már kocsmába jár, akkor számít öregasszonnak. De az igazi öregség 50 év körül kezdődik,

amikor a kalárist leteszik a nyakról.”¹¹ Széken, ahol a gránátfélék illetve utánzataik pirostól feketéig terjedő árnyalatait kedvelik, a kisleányok 2-3 éves kortól két-három sor apró szemű gyöngyöt kapnak. 7-8 évesen öt-soros, 10 éves kortól nyolc-tíz soros, 15 éves nagylányként pedig akár tizenöt sorosat hordanak. Idősebb asszonyoknak már csak öt-tíz sor illendő. A lányok gyöngye piros, az asszonyoké 30–50 év között sötétvörössel és feketével kevert, 50–65 év között egyre inkább feketébe hajló, 65 év felett pedig teljesen fekete lesz.¹²

A gyűrűviseletben inkább csak a fiatal korban kedvelt gyűrűk elhagyása jelezte a korosodást. A fülbevaló mint falun a legkésőbb elterjedő ékesség, ott, ahol a viselet részévé vált, általában idősebb korban is megmaradt, legfeljebb csüngőjét vették le róla, hogy szerényebb legyen.

A férfíviseletben nagyobb jelentőségük volt a gazdasági-társadalmi rangot jelző ékszereknek, amelyekhez viselőik többnyire az éveik számától függetlenül ragaszkodtak. Bizonyos helyeken viszont életkort is jelöltek velük. Volt, ahol csak házasembert, a családfőt illették meg, másutt éppen a fiatalokat. Komárom környékén a fiatalabbak nagyobb méretű és díszesebb ezüstgombokat viseltek, mint az öregek.¹³ Míg a nők esetében az ékszerekkel is több korosztályt különböztettek meg, addig a férfiak esetében csupán a nagylegényé és a házasemberré válást jelölték. A legények előjoga volt Széken a rézgombos öv, Hollókón a legények és a fiatal házasok ölthettek csak fel ezüst-, vagy acél díszgombokkal ellátott mellényt.

A szerelmi ajándékok a fiatal szerelmespár bimbózó érzelmeiről tudósíthattak. „Amelyik lánynak vót gyűrűje, arról lehetett tudni, hogy van udvarlója.”¹⁴ A szerelmesek eleinte csak gyümölcscsel, édességgel és más aprósággal kedveskedtek egymásnak. Az érzelmek fokozódásával a tehetősebb legények egyre értékesebb ajándékokat, ékszereket is adtak kedvesüknek. A 17–18. században az udvarlás során adott értékesebb ajándékok, a kendők, gyűrűk, gyöngyök elkötelezettségnek számítottak, azaz *jegyek* voltak. A 19. századtól különültek el jobban egymástól a szerelmi- és jegyajándékok a parasztságnál, de az átmenetek finom árnyalatai a 20. század végéig megmaradtak.¹⁵ Szeremlén egy asszony így emlékezett a 20. század eleji udvarlási szokásokra:

¹¹ Fél 1937: 101.

¹² Balogné Horváth 1983a: 22.

¹³ Štastná 1981: 24.

¹⁴ Horváth 1986: 92.

¹⁵ Csilléry 1976: 117.

„Addig zsebkendőztek [legény kérésére a leány zsebkendőt adott], hogy a legény a végén már egy gyűrűt vett. Az még nem jegygyűrű volt, hanem csak ajándék, de már egyben foglaló is.”¹⁶

A szerelmi ajándékok függtek a legjobban az egyéni hajlandóságtól, mégis az elmúlt másfél évszázadban érzékelhető, hogy amilyen arányban növekedett számuk és bővült tárgykörük, olyan mértékben csökkent értékelésük. A szerelmesek közti ajándékozás szokásrendje a 19. század végétől azokon a vidékeken teljesedett ki, ahol a népművészet gazdagon kivirágzott, mint például Kalotaszegen és Sárközben.¹⁷ A sárközi Szeremlén „a lányoknak több legénye vót, vették a gyűrűket, akik udvaroltak ... A legény az má olyan céllal vötte, hogy az már biztos udvarlás. A lány vagy vette komolyan, vagy nem”.¹⁸ Az ajándékokat a leányok vizsnozták, díszes zsebkendővel, kalapbokrétával. Egyes palóc falvakban a szerelmi ajándékokról még több információ volt kiolvasható. Rimócon a leányok szerelmi zálogul gyöngyfűzért kaptak, amelyet kaucsukrózsával kidíszítettek. Akinek katonáskodott az udvarlója, a rózsák helyett a legény katonacsillagjait fűzte a gyöngyök közé.¹⁹

A jegyajándékok²⁰ a házassági elkötelezettség jelei voltak. *Már nem eladó, rajta van a foglaló* – mondták az eljegyzett leányra, aki olyan, a vőlegényétől kapott ruhadarabot vagy ékszert viselt, ami utalt menyasszonyi állapotára. A jegyajándékok kölcsönösek voltak, hiszen a legény is kapott és hordott a vőlegényi állapotára utaló jegyínget, díszzsebkendő, bokrétát, amelyet a lány hímzett, illetve állított össze neki.

A 19. század elejéig a jegyajándékok elsősorban ruhadarabok voltak. A vőlegény ajándékai között hangsúlyosan szerepelhettek – mint az elkövetkezendő asszonyi állapot jelképei – fejkötők és tartozékaik, például fátylvoltűkészet, és díszesen, ékszerszerűen megmunkált *jegykes*, amelyet a reneszánsz kori gazdasszonyok módjára láncon az övükbe akasztva viseltek falusi asszonyok. A 19. század során az ajándékok közül az öltözetdarabok fokozatosan kiszorultak, csak a fejkendő maradt hagyományos jegyajándék egészen a század végéig, miközben az ékszerek szerepe egyre nőtt. Ilyen ékesség volt a 20. század elejéig a palócoknál az asszonyi hajviselethez tartozó kontyrogzító lemez, amely önállóan lehetett jegyajándék, valamint a dél-alföldi pénzes nyakék, amelybe beépített

¹⁶ Horváth 1999: 106.

¹⁷ Csilléry 1976: 117.

¹⁸ Horváth 1999: 106.

¹⁹ Flórián 2001: 214.

²⁰ A témakört Horváth 2001: 69–71, 73–75. alapján dolgoztam ki.

ték a *feleségvásárlás* emlékét őrző ezüst *jegy pénz* fém érméit. Ország-szerte egyre népszerűbb lett a gyűrű, vetekedve a kendővel. Korabeli leírás szerint 1840 táján Észak-Magyarországon *elgyűrűzés*kor a leány megbízottja ezekkel a szavakkal adott át a vőlegénynek egy kendőt:

A menyasszony ime ezen keszkenőt nyújtja, és ezzel lekötelezi magát a békeséges türésre, mert ez jele, hogy a házassági sorsban előforduló hibákat ezzel fogja eltakarni.

A legény megbízottja pedig ezt fűzte a menyasszonynak adott gyűrűhöz:

Ezen gyűrű kerek, és se vége se hossza nincs, úgy azon szeretet, amelyet most előttünk felvallottatok, legyen végnélküli.

A gyűrű lassan kiszorította az ajándékok köréből a kendőt és pénzt, valamint bizonyos ékszertípusokat. A jegygyűrű 1850 táján még csak a polgárosultabb vidékeken, elsősorban az alföldi mezővárosokban szerepelt *kézfogó* alkalmával. Sok helyen, így a Nyugat-Dunántúlon vagy a Sárközben 1900 táján jött divatba, a legrégebbi kultúrájú dél-dunántúli és észak-tiszántúli vidékeken pedig csak 1920 után. Általában a katolikus közösségekben előbb terjedt el, mint a reformátusoknál, és egy-egy községen belül is a jobb módúak előbb használták, mint a szegényebbek.

Fontos szerepe miatt jegyajándéknak mindig igyekeztek az ékeesebb, divatosabb gyűrűfajtát választani, s ezzel megkoronázni a szerelmi ajándégyűrűk sorát. Ha a rézből készült volt a közönségesebb, akkor ezüstöt, ha az ezüst volt mindennapos, akkor az aranyat részesítették előnyben. A mindenkori helyi divat szerinti köves és fémféjú gyűrűk után 1900 táján megjelentek ebben a szerepben a sima, egyszerű abroncs formájú karikagyűrűk. A jegygyűrű meghonosodásakor, az első fokozatban még csak a menyasszony kapott egy gyűrűt. A második fokozatban a házasulandók kölcsönösen vásároltak egymásnak, vagy a vőlegény vette meg mindkettőjüknek. A harmadik fokozatban a legény a két jegygyűrű mellett egy *kísérőgyűrű*vel is kedveskedett választottjának. Ezek a fokozatok az egyes vidékeken nagyon különböző időkben következtek be.

A jegyajándék gyűrű nemcsak eljegyzéskor, a családi szerződéskötésben fontos jelkép, hanem szerepet kap mint esküvői gyűrű, a házasságkötés egyházi szertartásában is, amelyben a középkor óta előírt volt a gyűrűk kicserélése. Ahol és amikor még nem volt szokásos a gyűrűvel való eljegyzés, ott és akkor csupán a templomi szertartás kellékeként jelentkezett az egyfunkciós *esküvőgyűrű*, amely nem feltétlenül volt tulajdona a házasulandóknak. Például az észak-magyarországi Bujákon az 1920–1930-as években még *gyűrű nem is vót. Ha esküvőre készültek*

akkor egymástól elkérték az ezüstgyűrűt, mikor kellett. Ugyanakkor a Sárközben a módosabbaknál másfajta ékszerekkel együtt már a személyes arany jegygyűrű és kísérőgyűrű járta. Az arany ékszer csak a 20. században kezdett nagyobb mértékben eljutni a parasztsághoz, s ezzel együtt az a szokás is, hogy a gyűrű lett az alapvető jegyajándék, de mellette még egy vagy két egyéb arany ékszert is kaphatott az Alföldön a menyasszony az alábbi választékból: kísérőgyűrűt, fülbevalót, nyakláncot, karkötőt, vagy karórát.

Az eljegyzési és az esküvői gyűrű elterjedése a parasztságnál pár évszázados késéssel követte azt az utat, amit az európai művelődéstörténetben az arisztokrácia viseletében megtett.

Az ékszerek formájukkal és díszítményeikkel is utalhattak szerelemre, jegyességre, házasságra. Az érzelmekről valló feliratok nem jellemzőek a hazai paraszti ékszerkultúrára. Ha elvétve valahol mégis előfordulnak, ott nem hivalkodóan, hanem rejtve helyezték el. Tiszaföldvárról került elő például egy fagyűrű, amelynek belső oldalára alig olvashatóan felírták: *Marika emlékül – Pisti.* A szendrői lószőr nyakék láncsorainak végét összefogó, lószőr bevonatú két karikába alig észrevehetően szőtték be: *EZ ÖRÖK – HŰ EMLÉK.* A monogramok többször, de nem gyakran fordultak elő. A magyar parasztok a szeretőjük iránti vonzalmukat szimbólumokkal is csak ritkán fejezték ki. Egy 1846-os említésen kívül²¹ csak korábbi évszázadokból származó történeti forrásokból és ásatásokból tudunk olyan gyűrűkről, amelyeken kulcs és lakat formájú szerelmi szimbólumok csüngtek. 18–19. századi alföldi és erdélyi példákat ismerünk olyan, antik előzményekig visszavezethető gyűrűfélékre, amelyek két, egymásba kapcsolódó kezet formáztak.²² A korábban szimbólumokban gazdagabb hazai ékszerkultúra idővel szegényedett, egyszerűsödött, ebbe a folyamatba illeszkedően egyre kevesebb szerelmi jelképet alkalmaztak az ékszereken. Az Alföldön a rideg pásztorok csontból olyan láncokat faragtak kedvesüknek, melyek a megmaradt legáltalánosabb jelképekből, szívekből, virágokból és madarakból kapcsolódtak össze. A falusiak is rendeltek tőlük ajándékozásra. Az 1930-as évektől polgári divathatásra megjelentek a fényképes medállal ellátott nyakláncok. A bajai ötvösök külföldről hozatták a dublé láncokat, rajtuk szép nők, híres színésznők fotójával. A környékbeli parasztok, amikor megvették a láncokat, kicse-

²¹ Uszkay 1946: 6.

²² Zoltai 1938: 56.

rélték a fényképeket a maguk és választottjuk képmásával.²³ Ha a fiatalok idővel eltávolodtak egymástól, a szerelmi ajándékokat néha megron-gálva adták vissza a másíknak.

A házasságkötést és a házasságban élést főként a női paraszti viseletben jelezték szigorúan. A lakodalmi szertartás részeként, az asszonnyá válás jeleként az addig hajadonfótt járó, illetve fejüket pártával, koszorúval ékesített leányok haját kontyba csavarták, főkötő és kendő alá szorították. A házas férfiaknak a kalapbokrétájuktól kellett megválniuk.

A családi állapotban bekövetkezett változást, a házastársak összetartozását sok helyen a fiatal házaspár egymásnak átadott ruhadarabjai és ékszerei érzékeltették. A férfiak többnyire nem szívesen hordtak gyűrűt, ezért gyakori ékszerátadás volt, hogy a menyecske kapta meg a férj jegygyűrűjét is. Léva környékén helyi szokás szerint a magyar és szlovák leányok a 19. század vége és az 1920-as évek között jegyajándékként kaphattak egy egész ötvösműví ezüst ékszerkészletet tehetős vőlegényüktől. A készlet legállandóbb elemét négy-öt melltű képezte, amelyek mellény vagy ujjas elején sorakoztak, csupán dekorációként. Egyik-másik csüngő láncsal is ki volt egészítve. Hozzájuk komponáltak díszgombokat és az egyetlen hosszú láncból három-négy-öt sorba csavart nyakék lelógó ágait. Ezeket az értékes ezüstdíszeket utoljára menyasszonyként viselheték, hajadon voltak jelképeként, azután átadták férjüknek. A női nyakláncból a férj óraláncot alakított ki. Mindezeknek a mellényén vagy ujjasan viselésével is hirdette házasesmer voltát. Ez a készlet egyúttal státusszimbólum, a gazdagság jelképe is volt, a gazdagabbak több melltűt, több gombot és hosszabb láncot hordtak. A lányok esküvőkor ezüst ékszereik helyett aranyláncot kaptak, öltözékükön ez az ékszer mutatta asszony voltukat.²⁴

A menyecskék sok vidéken átmenetileg még hónapokig, évekig igen mutatós öltözékben, többféle ékszerrel pompázhattak vasárnaponként a templomban. Brassó környékén a hétfalusi csángó új asszonyok legfőbb ékessége a fejükre boruló selyemfátyol volt, amelyet legalább hat-nyolc, aranyozott ezüst, díszes fátlyoltú erősített a fejviseletükhöz. Az új asszonyoknak a templomban az istentiszteleten végig állniuk kellett. Ahogy esküvőjük után teltek a vasárnapok, kettővel-kettővel kevesebb tüt tűztek föl. Csak akkor ülhetek le a padba, amikor már nem tűztek föl díszes

²³ Horváth 1986: 72.

²⁴ Jókai-Méry 1998: 140–142, 144, 149.

fátyoltűt. Ha azonban lakodalomba, vagy vendégségbe mentek, akkor 8-10 évig még feltehették.²⁵

Az első gyermek születése nagy változást, az ékszerek szempontjából szegényedést jelentett az asszonyok viseletében. Az „ékségeket mikor család vót, akkor már nem hordták. Már nem is ért vóna rá már avva bíbelődni”.²⁶ Mezőkövesden szélsőséges szokásként már akkor elhagyták a gyöngy nyakéket, amikor várandósok lettek, „mert ha valaki még akkor is feltete, mikor mán aszt látszott rajta, akkor mán aszt mondták rája, óh, vén lóra nem való a csengő akkor mán nagyon megszolták”.²⁷

A házasember rangját, a családfő méltóságát jelezte az értékes ötvösmunkákkal fölékszerezett mente, azon túl, hogy tulajdonosa a vagyonságát és társadalmi rangját fitogtathatta vele. A felföldi magyar férfiviseletek általános jellegzetessége volt a 20. század elején, hogy a legényes vászoninges-gatyás öltözetet vőlegénykorban váltotta föl az apáról fiúra öröklődött ezüst gombokkal, mentekőtő kapocccsal díszített nadrágosdölmányos posztóruha, amelyet aztán ünneplőként mint házasemberek viseltek életük végéig. Ezek az ezüstkiegészítők ugyanannak a tulajdonosnak másik ruhájára is könnyen áthelyezhetők voltak, és így olyan látszatot lehetett kelteni, mintha az illetőnek több felékszerezett ruhája lett volna.

A gyász, főként a nők megözvegyülése legtöbb helyen minden cifraságnak, így az ékszereknek az elhagyásával is együtt járt, csak ahol nagyon jellemző volt az egész életet végigkísérő ékszer, ott hordtak külön gyászos alkalomra valót is.

A hétköznapiak és ünnepek jelölése

Az ékszerek jelölő funkciói az ünnepek, jeles napok alkalmával érvényesültek a legjobban, ugyanis ekkor kerültek közszemlére a ruhaékszerek, a hétköznapi nem viselt gyűrűk (a munkavégzést kevésbé akadályozó karikagyűrű kivételével) és a tipikus férfi ékségek. Különleges az a kilenc darabból álló gyűrűkészlet, amelyet egy gazdag, – ünnepen aranypénzes nyakékkal és aranygyűrűvel páváskodó – leány kapott udvarlójától külön hétköznapi használatra. A női ékszerek közül a legnépszerűbbek, a gyöngy nyakékek e tekintetben a legbeszédesebbek. Ahol állandó

²⁵ Malonyay 1909: 46., Seres 1972: 40.

²⁶ Balogh Jánosné Horváth Terézia gyűjtése

²⁷ Horváth 1986: 69.

tartozékai voltak a nőies megjelenésnek, hétköznapra általában egyszerűbb, szerényebb, esetleg kevésbé törekeny, tömörebb anyagú szemekből fűzött példányokat készítettek. Egyes vidékeken azonban nagyon differenciált, az alkalmak rangjához illeszkedő viselési rendszert alakítottak ki. Templomos öltözetükhöz a helyileg legértékesebbnek számító anyagból és a legtöbb sorból álló gyöngyöket; vasárnap délutánra, a faluban *jönni-menni* pedig kevésbé drága, de mutatósabb gyöngyöröket viseltek; táncos alkalmakra viszont csupán jelzésszerűen választottak olyan nyakéket, amely kevesebb sorból állt, mint a templomi. Az Alsó-Garam mentén, amikor a fiatalok búcsúkor bálba mentek, először táncoltak egyet a nagyünnepi ruhájukban, nyakukban a templomi nyolcsoros gyönggyel, majd a további mulatozáshoz átöltöztek táncruhájukba, amelyhez már csak egy sor gyöngyöt kötöttek.²⁸ Az észak-magyarországi Rimócon és a környező falvakban, ahol a lányoknak és az asszonyoknak anyag és szín szerint tizenöt–húszféle gyöngyfüzérük volt, a gyöngyviselésnek olyan hierarchiája alakult ki, hogy mást választhattak nagy ünnepre, mint közönséges vasárnapra, táncmulatságba, és mást a *mélygyászos* meg a *félgyászos*, adventi és nagyböjti időszakra. Más vidékeken, ahol csak egyfajta gyöngy nyakéke volt egy nőnek, a felerősítésére szolgáló szalag színét variálták az ünnep jellegének megfelelő ruha színével összhangban. Györgyfalván konfirmáláskor a piros hímzésű inghez és a kékpántlika-rátétes kötényhez piros gyöngykötő szalag illett. Úrvacsoravételkor a lányok a kék hímzésű inghez és a rózsaszín pántlikadíszes kötényhez pedig rózsaszín gyöngykötő szalagot választottak.²⁹

Az egyén életéhez kapcsolódó különleges egyházi ünnepek, így a keresztesítés, a katolikusoknál az elsőáldozás és a bérmlálás, a protestánsoknál a konfirmálás – főként a keresztyanya részéről – ékszerajándékozási szokással jártak. A bérmlálás és a konfirmálás mint a keresztyén nagykorúvá válást hitelesítő szertartások a vallási szférában érvényes életkorhatár jelzői voltak.

A vallási hovatartozás jelölése

A népi ékszerek közül ismerünk olyan ékességeket, amelyek teljes egészükben hordozták ezt a jelentéstartalmat. A vallásosságot hangsúlyozta a 20. század első felében a tiszta katolikus vallású Kapuváron a

²⁸ Jókai–Méry 1998: 220.

²⁹ Papp Jánosy 1971: 528, 530.

Mária-medálos kék szalag, amely különlegesebb egyházi alkalmakkor ismertetőjele volt a Mária-kongregáció tagjainak, gyakorlatilag minden katolikus lánynak, aki elvégezte az elemi iskolát. A 19. század második felében és a 20. század első évtizedeiben itt is kialakult az a szokás, hogy máriacelli búcsújárásaik alkalmával minden lány vett magának a kegytárgyárusoknál egy kis mirtuszkoronát, és aznap a fején viselte ékszer-szerűen. Ha egy lány vagy asszony először járt ott, a választott *celi keresztanyja* Lajta-vízzel vagy szenteltvízzel *fölkeresztelte*, emlékül pedig egy ovális kegyképet vásárolt neki. A *frissen keresztelt* a gyöngykeretes képet a nyakába akasztva, mintegy ideiglenes ékszerként viselte a párnapos gyalogos hazaútja alatt. Otthon szobadíszként használta, többnyire falra akasztva, esetleg a mirtuszkoronával és a Mária-medálos kék szalaggal együtt a családi emléktárként szolgáló, kegyszobros sarokvitrinben, a *Mária-házban* őrizte.³⁰ A vallási megkülönböztetést is jelölhette az ékszer ott, ahol egymás mellett éltek különböző felekezetűek. Ilyen szerepe volt a Sárközben a nyakék típusának. Bátán a reformátusok gyöngygallért viseltek, a katolikusok pedig pénzes nyakéket. Ezzel szemben Érsekcsanádön a reformátusok hordtak pénzes nyakéket, a katolikusok viszont gyári fémláncot, vagy textiltáncot medállal.

Más ékszerek csak díszítményeikben szimbolizálták az adott valláshoz tartozást. A katolikusok ékességein gyakran jelentkezett a kereszt, többnyire korpusszal és a szentek ábrázolása. A reformátusok ékszerein inkább szív jelent meg, esetleg névjellel ellátva, vagy a kereszt-horgony-szív egy kompozícióban, a hit-remény-szeretet jelképeként. Komárom ötvöseitől például egyforma ezüst nyakláncot vásároltak a környékbeliek, de megkülönböztetésül a naszvadi katolikusok kereszt alakú csüngővel egészítették ki, míg a martosi reformátusok szív formájúval (4–5. kép).³¹

Az identitás jelölése

Az ékszerek nemcsak arról árulkodhatnak, hogy viselőik mely faluban laknak, mely viseletcsoporthoz és felekezethez tartoznak, hanem alkalmanként arról is, hogy melyik szűkebb társadalmi, foglalkozási körnek a tagjai. A kisnemesek az értékesebb ékszereik viselésével próbálták megidézni múltba vesző rangjukat, tekintélyüket. A 20. század elejéig a társadalom jelentős rétegét alkotó pásztorok sárgarézből, csontból, szaru-

³⁰ Horváth 1972b: 231, 297–298, 301, 303.

³¹ Jókai–Méry 1998. 180–181.

ból és lószórból maguk készítette és az általuk őrzött állatok figuráival díszített gyűrűikkel, öltözetdíszekkel, óraláncaikkal fejezték ki a parasztoktól való különállásukat, pásztori öntudatukat. A napóleoni háborúk hatására Magyarországon is divatosná vált, fényes, nagy rézgombokkal oldalt záródó nadrágféle, a *rajthúzli* (a német *Reithose* névből) a juhászok sajátos öltözetében őrződött meg. Szegeden a pásztorokhoz hasonlóan az iparosok is ezüst óraláncukon viselték mesterségük miniatűr jelvényét, így az asztalosokén fűrész, a kádárokén hordó, és a kovácsokén kis üllő függött.³²

A magyar történelem viharos évszázadaiban egyes esetekben az ékszerek a nemzeti identitást is kifejezték. Az 1848-as forradalom és az 1849-es szabadságharc leverése után Debrecenben a fogságba hurcolt hazafiak feleségei lakattal záródó karpereccel hirdették nemzeti ellenállásukat. Az első világháború idején parasztok is adományoztak nemesfém ékszereket hadi célokra és hazafias öntudattal viselték az értük kapott, sorozatban gyártott, *aranyat adtam vasért*, illetve *pro patria* feliratú gyűrűket, karkötőket. Néha ékszerekre is rákerült a magyar nemzeti címer ábrázolása. A vegyes nemzetiségű közösségekben ékszerhasználatuk is megkülönböztette a különböző nemzetiséghez tartozókat. Így Bajszentistvánon a magyarok piros ékkövet viseltek a fülbevalójukon, azzal különböztették meg magukat a bunyevácoktól, akik a kékköviűt kedvelték.³³

Gazdagság és tekintély jelzése

A vagyonságot és a vele együtt járó társadalmi tekintélyt az ékszerekkel lehet a legjobban kifejezni. Ezzel a lehetőséggel a magyar parasztság a legnagyobb nyíltsággal élt.

Viselője gazdagságát az ékszer jobb minőségével, nagyobb méretével és a mennyiségi halmozásával, zsúfolásával fejezhette ki. Amikor az átlagos parasztférfiak mellénye, dolmánya és mentéje csontból, szaruból és zsinórból készült gombokkal záródott, akkor vagyonsmutogatásnak számított a kiváltságosok felsőruháin az akár ötsornyi, értékes, nagy ezüst pityke és gomb, díszláncos mentekötő kapoccsal kiegészítve.

Hely és kor szerint eltérő volt, hogy egy adott közösség milyen tárgyfeleséget választott presztízstárgynak az ékszerek köréből. A női viselet-

³² Cserzy 1906: 211.

³³ Horváth 1986: 44.

ben például a dél-alföldi területeken hódított pénzes nyakékek, a lázsiások viselésével tulajdonosaik, az eladósorban lévő lányok, szinte kirakatba tették, hogy mennyit érnek (6. kép). A közösség pontosan tudta és számon tartotta, hogy a 10–15 hold földdel rendelkező gazdák csak a 7–11 érméből álló, egysoros ezüst nyakéket engedhették meg maguknak, míg az annál gazdagabbak akár két-három ilyen láncot is fölölthettek egyszerre, a 30–40 holdasok pedig már kisebb aranypénzekből, de még ezüstitlánccal összefogott nyakékeket csináltattak. Az ötvenholdasok tiszta aranyból készítették el ötvösükkel lázsiásukat, amely a kisebb aranypénzermék méretéhez igazodva egészében szerényebb méretű és megjelenésű volt, mint az ezüst lázsiások.³⁴ Az első világháború után a pénzes nyakéket egyre inkább konzervatívnak, vaskosnak, parasztosnak értékelték, és előnyben részesítették az újabb, polgáriasabb ízlésű, finomabb megmunkálású, pénzcsüngő nélküli vékony aranyláncot.

A módos gazdák felsőruháira felrakott gombok, csatok, kapcsok, láncok becsértékükben messze túlszárnyalták a ruhadarabokét, amelyeken viselték. Erről tanúskodnak a paraszti hagyatéki leltárak. Nem csoda, ha ezeket az ezüstdíszeket kincsként kezelték, őrizték, és nemzedékről nemzedékre örökítették. Ezek az értékes ékszerek igazából a ruházattól függetlenül, mintegy önmagukban fejtették ki hatásukat, és valójában ezek révén hivalkodhattak viselőik vagyონosságukkal. A szegényebbek csak azt engedhették meg maguknak, hogy legalább olcsóbb anyagból (ólmóból, alpakkából) készült, egyszerűbb kivitelű, de formájukban a módosabbakéhoz hasonló kiegészítőkkal tegyék gazdagabbá ruházatukat, szebbé megjelenésüket. Előfordult, hogy annyira fontosnak tartották egy-egy presztízstárgy birtoklását, hogy inkább lemondtak bizonyos szükséges használati tárgy beszerzéséről. Zala megyében, az 1920-as években ilyen volt a kinek-kinek módja szerint való zsebóra, amely szegény családban hétköznap a falra helyezve, fali díszként, falióra helyett mutatta az időt, ünnepnapon pedig a családfő kabátjának mellényzsebébe vándorolva vált ékszerré és keltette a gazdagság látszatát.

A vagyonság az egyén számára nagyobb ékszerkészletet és – választékot is jelentett. Dél-Alföldön a módosoknak lehetett egy hétköznapra való szerényebb pénzes nyakékük is az ünnepi mellett. Kapuváron pedig a 20. század elején a gazdagabb lányok és asszonyok hétköznap ezüst-, ünnepen aranylánccal a nyakukban jártak, míg a szegényebbek csak ünnepnap hordták az egyetlen féltve őrzött ezüstitlánccukat.

³⁴ Horváth 1986: 81.

A megjelenésben a gazdagság kimutatását a paraszti ízlés a szépség fogalmával párosította. Szolnok környékén az tetszett a lányoknak, ha a legény mellényén megvolt az ott divatos kilenc pityke keresztben és három *lógóban*, azaz hosszában.

A férfitáncsarkantyú anyagában országos viszonylatban is megmutatkozott viselőjének vagyoni helyzete a 19. században.

Az ékszerek mágikus szerepe

Az ékszerek harmadik fő funkciója a hozzájuk fűződő, gyakran kereszténység előtti, de ma már elhalványodott hiedelemháttéren alapul. Mágikus tartalmukat anyaguk, formájuk és a rajtuk elhelyezett ábrázolások, színük, esetleg hanghatásuk és viselésük helye-módja hordozta. Szerrepük szerint pedig az ékességek lehettek szerencsehozók, óvók és bajelhárítók, valamint gyógyító hatásúak.

Talizmánként, bőségvarázslóként szolgálhattak például fémanyaguk miatt a nyakban hordott pénzermék, amelyeket ebben a hitben előszeretettel viseltek Szegeden a 19. század végén is.³⁵ Újabban a nyakláncok elterjedésével mint csüngők váltak népszerűvé a vas anyaga, és alakja miatt természetfeletti erővel felruházott lópatkó alakú, és a ritkása miatt szerencsehozónak tartott négylevelű lóherét formáló medállok. A holdsarló alakú fémlemez rezgők a termékenység előmozdítását is szolgálhatták a Pécs környéki menyecskék fejviseletén. Kevés a példa arra, hogy talizmánnak tartják a fülben viselt ékszert. Így Felsőnyéken fülbevalójukat Az idős asszonyok unokáiknak ajándékozzák, hogy az újszülöttek is olyan szép kort érjenek meg, mint ők.³⁶

Az ékszerek óvó, amulett szerepe Európában különösen a mediterrán népeknél maradt fenn változatos formában, akik a mai napig viselnek olyan nyakékeket, amelyekre többek között fügét mutató kezét vagy egy szemet ábrázoló medált akasztottak. A régiesebb amulettek – mint a horvátoknál a saját köldökszínórdarab díszes ezüstszelencében – nyakban való viselése sem ismert a magyarok körében, és csak a pásztoroknál jelentkezett elvéve vadállatfogaknak, -karmoknak a viselése. A rontás elhárítására az észak-, közép- és dél-európai néphittel megegyezően nálunk is az életerőt jelképező piros (vér-) színt tartották a leghatásosabb-

³⁵ Kovács 1901: 230.

³⁶ Andrásfalvy Bertalan kéziratos adata a Magyar Néprajzi Atlasz III. kérdőívkötetében, az MTA Néprajzi Kutató Intézetének adattárában.

nak. A reneszánsz kori festmények Kis Jézus ábrázolásain látható piros karkötőkhöz és gyöngy nyakékekhez hasonlóan a magyar parasztok is a védtelen kisgyermek csuklójára szemmelverés ellen piros gyöngy karkötőt, de legalább piros fonalat, pántlikát húztak. Az amulett erejében hittek az anyák Kazáron még a 20. század közepén is, amikor a kislány csecsemőkre piros gyöngy karkötőt adtak, ugyanakkor azonban a fiúkéra már polgáris módon a nemet megkülönböztető kéket.³⁷ A kereszténység előtti hiedelem szerint megóvó piros szín más ékszeren, így a kislányok első fülbevalójának kövén is jelentkezhettek. Ugyanígy a történeti korok kezdeti szakaszából fennmaradt X formájú jel is fel-feltűnik még a 19. és a 20. században is a fém ékszereken.

A bajelhárító és óvó funkció háttérben gyakran többféle eredetű hiedelem fonódott össze. Egyrészt kereszténység előtti elemek, mint a kerek és a körülövező ékszerek (gyűrű, öv, pártá, fülbevaló, különösen a karika fülbevaló) esetében a mágikus kör varázseréjébe vetett ősi hit érvényesülése, a korall és gránát világosabb-sötétebb vörös színének jótékony hatása, másrészt a keresztény hitből fakadóan a kereszt jele, az ábrázoláshoz megjelenített szentek védelmező keze sokszorozta meg a néphit szerint egy-egy tárgy mágikus erejét. Mezőkövesden a keresztanya a 20. század közepén meg is szenteltette a templomban a keresztgyermekének adott piros gyöngy karkötőt. A moldvai csángóknál szokás volt piros, vagy újabban rikító rózsaszínű fonalra keresztet, feszületet kötni, vagy sok szentképes érmét fűzni, a kétféle óvó erő egyesítésére, egyúttal az egyház által tiltott pogánykori hiedelemgyakorlat, a rontáselhárítás szentesítésére (7. kép). Meg is fogalmazták a moldvai asszonyok, hogy a piros illetve a parasztrózsaszín fonal *rontás ellen van, s mivel rajta van a szent medál, senki sem mondhatja, hogy rontás ellen van.*

A katolikus hívők számára a rózsafüzérnek és a szentképes érméknek önmagukban is megvolt és megvan az óvó erejük. Országosan felbukkannak olyan adatok, amelyek arról tudósítanak, hogy igézés ellen a csecsemők pólyájára, illetve a bölcső gombjára szentolvasót kötöttek. Az első és második világháborúból való visszatérés biztosítására pedig a férfiak gyakran kaptak szeretteiktől szentképes, esetleg szentelt érmécskéket, amelyeket a nyakukba akasztva, ruha alá rejtve viseltek.

A leányok és asszonyok az igazgyöngyöt, korallt, vagy gránátot utánzó gyöngy nyakékeknek – egy korábbi hiedelemen alapuló, de a keresztényi hitvilág által átértelmezett elképzelése szerint – egészségmegőrző erőt is

³⁷ Fülemile–Stefány 1989: 46.

tulajdonítottak. Viselésüket az adott falusi közösség javasolhatta holtig, másutt azonban fiatalabb korra korlátozták. Így Göcsejben az öregasszonyok is hordtak színes gyöngyöket, „főleg vallási tekintetből, azt tartván, hogy Szűz Mária ilyent viselt, ezért ő nekik is kell hordani, mert a másvilágon számonkéri tőlük”.³⁸

Mezőkövesden a fiatalok öltözékéből nem maradhatott el a gyöngy nyakék, de itt a menyecskéknél már a tiltás érvényesült: a „galárist a menyecskének szülés előtt le kellett tennie örökre, hogy hurok ne legyen a gyerek nyakán.”³⁹

A hanghatással való élés, amelyet a moldvai leányok hajában szalagon függő pénzecskék, és a naszvadi újmenyecskék fejkendője homlok részére varrt, pénzt utánczó, nagy méretű flitterek esetében tapasztalunk, amellet, hogy feltűnést keltett, eredetileg talán a gonoszok elűzésére is szolgált, ugyanúgy, mint a késő középkori nyugat-európai uralkodók és uralkodófeleségek ruhájára varrt csengők. Az újkori magyar parasztok zörgő fémpitykéinek is lehetett eredetileg hasonló funkciója.

A fülbevaló viselése lehetett bajmegelőző és gyógyító szerepű is. A férfiaknál a bajmegelőző rendeltetése volt a hangsúlyosabb, elsősorban az olyan foglalkozású férfiak – dunai halászok, pásztorok, városi hordárok – esetében, akik munkájukat a szabadban, vizen végezték, és jobban ki voltak téve a betegségeknek.⁴⁰ Mezőségen a 20. század közepén már „Elmaradt a fülbevaló (ezüst gomb) viselet, mit régen »igézés ellen« már a kisfiúnak egyik fülébe helyeztek.”⁴¹

Gyógyítást segítő eszközként is szolgáltak bizonyos ékszerek.

A női fülbevaló-viseletben a gyógyító szerep volt a fontosabb a bajmegelőzésen kívül, szembetegségek, azon kívül fej- és fülfájás esetében. Volt, aki elégnek vélte a rossz nedvek levezetésére a fülcimpa átlyukasztását. A 20. század elején Mezőkövesden díszként nem hordtak fülbevalót, csak gyógyításul a szembetegek, egyik fülükben, a fejkendőjük alá rejtve kendermadzagra fűzött gyöngyöket, mint fülbevalópótlékot, mert különösen a fiatalok szégyellték, ha valami betegségük volt, hiszen az egészség volt a paraszti ideál. Másutt a tiszta aranyból való füldísz gyógyító hatásában bíztak.⁴² Egyéb ékszerek gyógyító szerepére kevesebb adatot ismerünk. Vannak feljegyzések, adatok a gyűrű górcsoldó

³⁸ Gönczi 1910: 216.

³⁹ Györffy 1956: 83.

⁴⁰ Horváth 1986: 50.

⁴¹ Kós 1972: 192.

⁴² Horváth 1972: 120.

hatásáról. Analógiás mágia alapján a sárgaság gyógyítására az ország több vidékén méhviaszból készült pohárba vagy tányérba helyezett aranygyűrűről itatták vízzel a beteget.

Az ékszerek esetenként a jósló szertartásokban is szerepet kaphattak, így például Mérán a II. világháború alatt néhány hozzáértő asszony segítségével egy pohár vízbe tett aranygyűrűvel idézték meg az otthon maradtak a fronton harcoló katona hozzátartozóikat.

Ezek a hiedelemmel kapcsolatos funkciót betöltő ékszerek, amikor rejtve, láthatatlanul viselték, vagy mágikus cselekmények eszközeiként használták őket, valamint amikor ruhadarabjaikról eltávolítva kincsként őrizték tulajdonosaik, illetve amikor kegyhelyeknek adományozták halálból az égiektől kapott segítségért, formailag ugyan ékszernek tekinthetők, de elvesztve legfontosabb funkciójukat, az ékesítést, valójában már nem is igazi ékszerek.

A magyar népi ékszerek a népviseletekkel együtt ma már eltűnőben vannak. Csak néhány területen és ott is inkább az idősebb nemzedék ragaszkodik megszokott öltözetéhez. Ettől az általános képtől eltérőt tapasztalhatunk napjainkban Kalotaszeg néhány településén, az úgynevezett Cífravidéken. Ez a vidék a magyar néprajzi tájak közül azért kiemelkedő jelentőségű, mert ott a hagyományos öltözet még nem vált néptáncos szereplések jelmezévé, a leányok ugyanis hozományukba a modern városi ruhák mellett még ma is több rendbeli hagyományos öltözetet kapnak, sőt azokat a jeles egyházi ünnepeken, így például – református vallásúak lévén – konfirmációra és úrvacsoravételre időről időre felöltik. A népviselet itt tehát képes változásokra, a helyi divatok szerinti alakulásra. A fejlődés iránya a ruházaton elhatalmasodó egyre zsúfoltabb gyöngydíszítésben nyilvánul meg. A korábban is hordott gyöngyös párta, hátul a nyakból a ruha aljáig lógó gyöngyös bojt mellett, a mellény és a kötény felületét – néha púpozottan – szinte teljesen beborítja napjainkra a gyöngy. A nyakra a gyöngy nyakéken kívül külön gyöngyhímzéses gallér és bojt kerül. A pártás leány cifra, buján gyöngyözött, csillogó öltözete már maga is ékességgé, ékszerre vált.

Irodalom

BALOGH Jánosné HORVÁTH Terézia – KATONA Edit

2003 *Madžarski ljudski nakit. Razstava Etnografskega muzeja iz Budimpešte*. Vodnik porazstavi Ljubljana 2003/04 – Slovenski etnografski muzej, Ljubljana

2004 *Madžarski ljudski nakit – Magyar népi ékszerek*. A Néprajzi Múzeum kiállítása Ljubljanában. Magyar Múzeumok 10. (2) 45–47.

CSERZY Mihály

1906 Népviselő és népszokások Szeged vidékén. *Néprajzi Értesítő* VII. 205–215.

CSILLÉRY Klára, K.

1976 A szerelmi ajándék a magyar parasztságnál. *Ethnographia* LXXXVII. (3) 103–132.

ESCHER, Walter

1962 Haartracht der Frauen. Frauohrringe. Männerohrringe. In: *Atlas der schweizerischen Volkskunde*. Schweizerische Gesellschaft für Volkskunde. Karte 55–58. Kommentar: T. 1., 1. Halbbd. Basel, 313–328.

FARAGÓ József – NAGY Jenő – VÁMSZER Géza (szerk.)

1976 *Kalotaszegi magyar népviselet (1949–1950)*. Kriterion Könyvkiadó, Bukarest

FÉL Edit

1937 A turai népviselet. *Néprajzi Értesítő* XXIX. (1–2) 84–105.

1942 A női ruházatkódás Martoson. *Néprajzi Értesítő* XXXIV. (2) 93–140.

1952 Újabb szempontok a viselet kutatásához. A test technikája.

Ethnographia LXIII. (3–4) 408–415.

FLÓRIÁN Mária

1966 *Rimóc népviselete*. A Nógrád megyei Múzeumok Igazgatósága, Balassagyarmat

2001 *Magyar parasztviseletek*. Planétás Kiadó, Budapest

FÜLEMILE, Ágnes – STEFÁNY Judit

1989 *A kazári női viselet változása a XIX–XX. században*. Az Eötvös Loránd Tudományegyetem Bölcsészettudományi Karának Tárgyi Néprajzi Tan-széke, Budapest

GÖNCZI Ferenc

1910 A göcseji s hetési népviselet. *Néprajzi Értesítő* XI. (3–4) 200–217.

GYÖRFFY István

1956 *Matyó népviselet*. Képzőművészeti Alap, Budapest

HOPPÁL Mihály – JANKOVICH Marcell – NAGY András – SZEMADÁN György

1990 *Jelképtár*. Helikon, Budapest

HORVÁTH Terézia (BALOGH Jánosné)

1971 Fülbevalók Baja környékén. *Néprajzi Értesítő* LIII. 141–168.

1972a Fülbevalóviselet Baja környékén. *Néprajzi Értesítő* LIV. 119–142.

1972b Kapuvár népviselete. *Néprajzi Közlemények* XVI–XVII. 1–482. (Önálló kötet)

1983a *Népi ékszerek*. Corvina, Budapest

1983b *Ungarischer volkstümlicher Schmuck. Ungarische Volkskunst*. Corvina, Budapest

1983c *Hungarian Folk Jewelry. Hungarian Folk Art*. Corvina, Budapest

1985 *Usporedba nošenja naušnica kod južnoslavenskih i drugih etničkih skupina u okolici Baje*. Etnografija Južnih Slavena u Madarskoj 7. Magyarországi Délszlávok Demokratikus Szövetsége–Tankönyvkiadó, Budapest, 109–126.

1986 *A magyar parasztság ékszerkultúrája a XIX–XX. században. Kandidátusi értekezés*. Kézirat (Néprajzi Múzeum Könyvtára)

1990 Erste Schritte in der Modernisierung traditioneller Trachtenschmuckkultur von Europa. In: B. G. ALBER (ed.): *Papers I. SIEF 4th Congress*.

SIEFF, Bergen, 28–35.

1999a *Gyűrűk*. Néprajzi Múzeum, Budapest

1999b Die Ungarische volkstümliche Schmuckkultur im Gesamtvergleich zu den europäischen Schmuckformen (XIX–XX. Jahrhundert). In:

KODOLÁNYI, János, jr., (ed.): *Ethnic Communities – Ethnic Studies – Ethnic Costumes Today*. Papers presented in the 6th Hungarian–Finnish Symposium in Ethnology, Pécsvárad 18–23. august, 1997. Hungarian Ethnological Society, Budapest, 205–212.

2001 Ezen gyűrű kerek, és se vége, se hossza nincs... A jegygyűrű története dióhéjban. In: GYÖRGYI Erzsébet (szerk.): *Lakodalmi szokások. Mátka-ság, menyegző*. Planétás Kiadó, Budapest, 69–77.

JANKÓ János

1993 *Kalotaszeg magyar népe*. Néprajzi tanulmány. Sajtó alá rendezte HÁLA József. Néprajzi Múzeum, Budapest

JÓKAI Mária – MÉRY Margit

1998 *Szlovákiai magyar népviseletek*. Ab-Art, Bratislava

KATONA EDIT

2002 „Félre gatyá, pendely” *Látható és láthatatlan a magyar népviseletben*. – „Cast Off Linen Trousers, Shift” *The Visible and the Invisible in*

- Hungarian Peasant Costumes. Kiállítás a Néprajzi Múzeumban.
Exhibition at the Museum of Ethnography. Néprajzi Múzeum, Budapest
KISS Lajos
- 1941 *A szegény asszony élete*. Atheneum, Budapest
KOLUMBÁN Lajos
- A hétfalusi csángók a múltban és a jelenben*. Herz János, Brassó
KÓS Károly, dr.
- 1971 *Népélet és néphagyomány*. Kriterion Könyvkiadó, Bukarest
KÓS Károly, dr. – SZENTIMREI Judit – NAGY Jenő, dr.
- 1981 *Moldvai csángó népművészet*. Kriterion Könyvkiadó, Bukarest
KOVÁCS János
- 1901 *Szeged és népe. Szeged ethnographiája*. Dugonics, Szeged
KOVÁCS Soma
- 1976 Kalotaszegi népi gyógymódok. In: HOPPÁL Muhály (szerk.): *Folklor archívum 5*. MTA Néprajzi Kutató Csoport, Budapest, 93–113.
MALONYAY Dezső
- 1909 *A magyar nép művészete II. A székelyföldi, a csángó és a torockói magyar nép művészete*. Franklin, Budapest
PÁL József – ÚJVÁRI Edit (szerk.)
- 1997 *Szimbólumtár*. Balassi Kiadó, Budapest
PALOTAY Gertrúd
- 1940 Ízlésnyilvánulás a népi ruházatban. *Néprajzi Értesítő XXXII.* (1–2).
187–190.
PAPP JÁNOSSY Magda
- 1971 Györgyfalva viselete. *Ethnographia LXXXII.* (4) 497–565.
SCHMIDT, Leopold
- 1947 *Der Männerohrring im Volksschmuck und Volksgaluben mit besonderer Berücksichtigung Österreichs*. Österreichisches Bundesverlag, Wien
SERES András
- 1972 Népi élet, népi kultúra. *Művelődés XXV.* (4) 39–44.
SEWERYN, Tadeusz
- 1935 *Krakowskie klejnoty ludowe*. Wydawnictwa Muyeum Etnograficznego w Krakowie, Kraków
ŠŤASTNÁ Ida
- 1981 *Ezüst ékszerek*. Hét 26. (24)
USZKAY Mihály
- 1946 Tiszaháti népélet Bereg megyében. In: VAHOT Imre (szerk.): *Magyar föld és népei eredeti képekben V*. Vahot Imre, Pest, 4–8.

WEISER-AALL, Lily

1957 *Menn med øreringer i Norge*. Norsk Folkemuseum, Oslo

ZOLTAY Lajos

1938 A debreceni viselet a XVI–XVIII. században. („*Az Ethnographia*” füzetek 8.) Néprajzi Társaság, Budapest

Rövidítések

Ltsz.: leltári szám

D: Magyar Néprajzi Múzeum diaporitívgyűjtemény

1. kép. Pusztinai menyasszony. Nyakán a sok üveggöngyfüzér felül szorosabban, lejjebb lazábban sorakozik egymás alá, az arcra és a felsőtestre vonzva a tekintetet. D 16505

2. kép. Ujjas, *mente*. Besenyőtelek, 20. század eleje. Ltsz. 70.108.1

3. kép. Egy leány egyszerre viselt gyűrűkészlete. Szerelmi ajándékok, Inaktelke, 20. század közepe. Ltsz. 73.120.11–73.120.16

4. kép. Katolikus nő nyaklánc. Naszvad (Nesvady, Szlovákia), 19–20. század fordulója. Magántulajdon

5. kép. Református nő nyaklánc. Hetény (Chotín, Szlovákia), 19–20. század fordulója. Magántulajdon

6. kép. Női nyakék, lázsiás. Érsekcsanád, 20. század első fele. A jómodra utal, hogy nem gyöngysorra kerültek az ezüst pénzérmék, hanem ezüstitláncot is csináltak hozzá az ötvössel. Ltsz. 63.67.1, 63.67.2

7. kép. Női zsinór nyakék. Lészped, 1930-as évek. Ltsz. 62.142.7